

DİNİ SOSYOLOJİ

diğine göre İslâmlık doğrudan doğruya Hıristiyanlığın beşeriliğini kabul ediyor demektir. İslâmlıkta Yahudilerin Tanrısına müşabih bir Tanrı fikrine rastlanmıyor. Şu halde bu noktada bir telif yoktur.

Hilmi Ziya bundan sonra İslâmlığın dini ve teşkilâta ait bünyesini tetkik ederek mevzuuna nihayet veriyor.

Dinî sosyoloji, oldukça muhtasar bir kitaptır. Bununla beraber memleketimizde bu vadiide ilk eser olduğu için büyük ehemmiyeti haizdir. Her halde bu vadiide daha etraflı kitaplara intizar edebiliriz. Profesör Hilmi Ziya Ülken'e bizde dinlerin sosyolojik tetkikini ilk gösteren müellif olması dolayısıyla tefekkür hayatımız daima minnettâr olacaktır.

Hasan Tanrıkut

DAVALARIMIZ

Yazan: Ahmet Hamdi Başar. İstanbul 1943. Sahife: 303 Fiyatı: 200 Kuruş.

Sosyoloji Dergisinin ilk sayısında Ahmet Hamdi Başar'ın iktisadî devletçilik serisine toplu bir bakış yapmıştık. Müellif aynı serinin son cildi olduğunu haber verdiği bir kitap daha çıkardı. Bu sayımızda "Dâvalarımız" adını taşıyan bu kitap üzerinde duracağız.

Kitap başlıca üç kısma ayrılmıştır. Birinci kısım "İnkılâp içinde Türkiye" yi tetkik ediyor. Türk İnkılâbının mahiyetini, müstakil ve nasyonalist millet idealini, Türk inkılâbının karakterini ve oryantasyonu, ele alıyor.

İkinci kısım "Kendi dâvalarımız" dan bahseder. Dâvalarımız ve onları kavrama yolları, bugünkü dâvalarımız, devletçilik ve Türk Devletçiliği, fiyata bağlı dâvalarımız bu büyük bölümün başlıca meseleleridir.

Üçüncü kısım, "Toplu görüş" başlığını taşıyor, "Dünya ve memleket görüşü ve ideal yolu" hakkında yazılıyor.

Öbür ciltle söylemiş olduğumuz fikirler bu sonuncu cilt için de aynen vardır. Eser hayli uzun olduğundan biz sadece gözümüze çarpan bazı şeyler üzerinde duracağız.

Eserinin 25, 26 ncı sahifelerinde müellif şöyle yazıyor:

"Bize fena gelen her hâdise, yıldırımlar, ölümler, harpler,

kıtlıklar, *sefalet* vesaire hepsi varlığın bakası için lâzım ve faydalı olan şeylerdir. Binaenaleyh varlığın devamı için yapılan, daha doğrusu neticede bunu temin eden hâdiseler ve tarih gidişi üzerinde incelemeler yaparken tabiatın bu azılı sırrını, kanunlarını da keşfedeceğiz; yani tabiati ve iyiliğe doğru giden büyük intizamı, birliği anlıyacağız...” Müellif sefaleti varlığın bakası için lüzumlu ad detmiştir. Sefaletin lüzumuna kani olmak servetin, sermayenin, kapitalizmin lüzumuna kani olmak demektir. Hattâ bu takdirde devletçilik bile pek anlatılamaz. Ahmet Hamdi Başar her zaman ki gibi kendini hiçbir dünya görüşüne bağlamadığı için belli başlı dünya görüşleri arasında bocalayıp durmakta kâh birine, kâh ötekine sığınmaktadır. Yukarıya naklettiğimiz paragrafında harpleri, sefaletleri ilâh.. lüzumlu addettikten sonra daha aşağıda “iyiliğe doğru giden büyük intizam” dan söz ediyor. Acaba iyiliğe doğru giden büyük intizamdan muradı harp, sefalet, kıtlık mıdır? Müellif bunları “iyi” kabul ettiğine göre acaba günlük hayatta bizim *iyi* dediklerimize ne diyecek, onlara nasıl bir ad verecek? O, büyük intizamdan bahsettikten sonra “birlik” den de bahsediyor. Birden bire monist, yahut panteist oluveriyor...

29 uncu sahifede daha tuhaf bir satır var: “İnkılâbımız garp âleminde yaşamış bir tezadın çocuğudur?” Herkesin bildiğine göre inkılâbımız şark - garp tezadının çocuğudur. Bu iki âlem arasında cereyan eden maddî ve manevî mücadeleler neticesinde şark zihniyetinin tamamiyle mağlûp olmasından doğmuştur.

Esasen Ahmet Hamdi Başar “tezat” söziyle mütemediyen kelime oyunları yapıyor, “İnkılâbımız garp âleminde yaşamış bir tezadın çocuğudur.. binaenaleyh o âleme uzak ve ona yakın olmak gibi bir tezat içindedir. Bu tezat Türk inkılâbı denilen hareketten doğmuş bir netice olmadığı için ne inkılâbımızdan evvel ne de başlangıçta farkedilemezdi...” İnkılâbımızın garp âlemine uzak ve yakın olduğunu söylüyor. İnkılâbın garp yakınlığını biliyoruz. Fakat uzaklığı nereden geliyor? O müellif “garpten farkımız” demek istiyorsa bunun altından korkarım ki bir nevi şark müdafiliği, ırk ve âdet taraftarlığı, din farkı.. çıkacaktır. Garp âleminin bu tezatla dolu olduğunu söylüyor. Sanki biz bir tezatlar âlemi değil miyiz ki? x, y, z... gibi zenginlerimiz, c, y,... gibi fakirlerimiz yok mu? Tezat mefhumunun diyalektikteki büyük mânasının Ahmet Hamdi Başar’ca anlaşılmamış olduğuna katıyetle hükmediyoruz.

3 uncu sahifede müellif kendisinden evvel Türkiye’ye ait bir

söyler. ideolojiye temel olacak öncü fikirlere rastlanamayacağını yani Türkiye'nin ideolojisi Ahmet Hamdi Başar tarafından ilhamla yaratılmaktadır. Kendisinden evvel hiç kimse bir şey söylememiş, hazırlanmamış hepsi ve herşeyi Ahmet Hamdi Başar ibda etmiştir. 31 inci sahifede aynı fikir var: İnkılâbımızın başladığı zaman Türkiye'de bir inkılâp hareketinin gideceği yolları aydınlatmış h.çb.r fikre tesadüf edemeyiz..” 32 de şu sözler var: İnkılâbın en büyük fikirlerinden biri olan Avrupalılaşmak..” Avrupalılaşmak bizim bildiğimize göre inkılâbın fikirlerinden biri değildir, fakat inkılâbın tâ kendisi onun tek fikri, hedefi ve maksadıdır. Yine 32 de şöyle bir başlık var: Garbı tanıtmanın zararları!

Müellifin fikir ve şahısların eskimekle beraber tarihin gidişi içinde haiz oldukları kıymet'in ebedî olduğuna dair söylediği klâsik olmuş sözleri anladığına şüphe yok. Fakat 37 nci sahife-deki şu sözler bizi bir an şüphelendiriyor. “Dünyanın en büyük adamı Hazreti Muhammed..” “En büyük adam” tâbiri ilim adamının ağzından çıkacak sözlerden değildir.

35-37 arasında Gök Alp'ten bahsederken müellif bize kendisinde bulunmayan bir vasfı **metod** meselesini hatırlatıyor. Tekrar soruyoruz, Ahmet Hamdi Başar'ın metodu, dünya görüşü nedir? Kendisine sorarsanız “Ben yeni bir dünya görüşü getiriyorum” diyecek. Kitaplarına bakarsanız onlarda bir telifçilik çabamasından başka hiçbir şey bulamazsınız.

Ahmet Hamdi Başar yine 37 de “Garp ideolojilerinin zararları”ndan bahsediyor. Şu fikrini kendi eserleriyle şüphe götürmez bir şekilde ispat etmiş, böylece en doğru işini yapmış olduğuna artık herkes emindir: Sözün kısası son yüz senelik tarihimizde olduğu kadar bugün dahi aramızda garp anlaşılmamış, garp ilmi ve görüşü aramıza girmemiştir..

43 üncü sahifede de görüleceği üzere müellif mütemadiyen “Uygun tarih şartları”ndan bahsediyor. Fakat bu “İnkılâbımızı doğuran uygun tarih şartları” nı hiçbir yerde tespit ve izah etmiyor. Acaba bu “uygun şartlar” nedir?

48 inci sahifede “Buhran devrinin üstün realitesi” paragrafında müellif diğer cildlerinde katî şekilde düşmanı olduğunu gördüğümüz Sovyet rejiminin medhiyesini yapıyor.

49-50 nci sahifede şöyle garip bir cümle var: “İnsan bulunduğu hale göre müşahedelerden ebedî hakikatler çıkarmağa

meyleden çok derin ve kökü hayvanlığımızda gizli bir insiyakın tesiri altındadır." Bizim bildiğimize göre ebedî hakikatleri müshahede kuvvetimizle yakalamamız hayvanlığımızdan değil, bizi hayvandan ayıran en mühim vasfımızdan, zekâdan geliyor. Nihayet müellif yukarıki cümlesini takip eden cümlelerde ilmi sevki tabiiye bağlamaktadır.

50 nci sahifede "Millî hudut gerçek ideal hududumuzdur" paragrafında bir an determinizm, bir an hürriyet müdafaa ediliyor. Cümle aynen şöyledir: "Türkiyenin kendi millî hudutları içinde kalmaktan memnun olup dış topraklarda gözü olmadığı noktası, bazılarının sandığı gibi, bir zaruret ifadesi, başka türlüşünü yapamadığımız ve beceremediğimiz için **mecburî olarak ihtiyar edilmiş bir yol değildir.** İçinde yaşadığımız tarih devrine **hâkim olan** ve sarsılmaz gerçekler halinde karşılanan fikirlerden biridir." Görülüyor ki, müellif hem mecburî olarak ihtiyar edilmediğinden, hem de yaşadığımız tarih devrinde hâkim olan gerçeklerin neticesi olduğunu söylüyor bu halin.. mecbur olmak derken muayyen hâdiselerin tesiri altında bulunmak ve onlardan kaçınmanın imkânsızlığı altında bulunmak kastedilir. Ahmet Hamdi Başar 52 nci sahifede yani iki sahife sonra da şöyle yazıyor: Türk Milletinin hudutları dışında hiçbir yerde gözü olmaması sadece dünya ölçüsündeki bir şartın eseri değildir. Aynı zamanda bu hâdise bilhassa son asır tarihimizin **zarurî bir neticesidir.** 50 de ise, "Son asır tarihimizin zarurî bir neticesidir" diye yazıyor. Bu misal de Ahmet Hamdi Başar'ın çala kalem yazdığına işarettir.

Ziya Gök Alp Turancılığın hayal olduğunu biliyormuş, fakat yıkılmakta olan imparatorluk içindeki Türk milletine biraz tesellî, ideal aşlamak için böyle bir reçete uydurmuş.. Mademki ilham böyle gelmiş, her halde böyledir..

Bundan evvel Ahmet Hamdi Başar'ın inkılâbımızı, Türkün kurtuluşunu hiçbir öncü fikrin hazırlamamış olduğunu söylüyordu. Müellif Gök Alp'in uzun medhiyesini yaparken 57 nci sahifede şöyle yazıyor: Ziya Gök Alp gelecek imparatorluklar rejiminde Türkiyenin küçük bir parça halinde her hangi bir büyük üniteye eklenmesi, eskiden hâkim millet iken bu sefer küçük ve tâbi millet olması ihtimallerini düşünüyor ve **bunu fikir ve ideal yoluyla önlemeğe çalışıyordu.** Gök Alp şu halde ileriye sürdüğü fikir ve ideal yolunda müvaffak olmuş sayılmalıdır. Zira istediği

olmuş, Türkiye tâbi duruma düşmüştür. Bu da onun ideolojisinin zaferi demektir. Bunu zikreden müellif burada inkılâba tekadüm eden bir öncü fikir kabul etmiş olmuyor mu?

58 de müellif Gök Alp'in yegâne bağlayıcı kuvveti milliyette gördüğünü ve (dîn) i kale almadığını söylemektedir. Halbuki bilindiği gibi Gök Alp'in meşhur bir broşürü var: Türkleşmek, İslâmlaşmak, muasırlaşmak.

64 de Ahmet Hamdi Başar buhran ve intikal devirlerinin yalnız cemiyetlerde değil, fakat arzın içinde, mağma tabakasında dahi görüldüğünü söyler. 71 inci sahifede "Bu yine inkılâbın yolu" nu gösterirken peygamber, sanırsınız ki, siyasî bir nutuk söylüyor- Türkiyede **mesut, refahlı, şen, gürbüz** ve Avrupalı kadar ileri bir millet yaratmak ideali..." Aynı paragrafta (sahife 72) bakınız, Ahmet Hamdi Başar neler söylüyor:

"Tarihlarda beki ve emniyet teşkilâtı olmıyan fakir bir memlekette Allah korkusu kalkarsa hırsızlığın kimse önüne geçemez. Yine bu korkunun yaşaması ve millî anane haline girmesi sebebiyle işrete ve kumara karşı cehaletin akışı önlenebilmiş olan bir memlekette bu ümid de kaybolunca eline biraz para geçen halkın şehirde ve köyde sokağa taşarak herkesin içinde zil zurna sarhoş olması ve modern âdetlere vaktini kumarla ve hayasızca eğlencelerle göstermesi hayret edilecek şey sanılmamalıdır. Din ve anane el ele vererek bir takım tarihî şartlar neticesinde geri olan bir memlekette halkın bir takım iç kuvvetlerine inanarak ve bazı şeylere saygı ile bağlanarak mümkün mertebe çözülmemesine, birbirine düşmemesine, sebep olmuştur..." Müellifin ifadesi bundan sonra birdenbire din ve anane aleyhtarı bir eda takınıyor. Başta söylediklerinden kendisi de korkmuştur. Fakat ne yapsın ki iki dünya görüşü arasında gidip gelmekten bir türlü kurtulamıyor.

78 de de ilmin, Üniversite Profesörlerinin inkılâba karşı lâkayt olduklarını ve inkılâba kendisi gibi "alaylı insanların ehemmiyet verdiklerini yazıyor. Esasen öğünmek Ahmet Hamdi Başar'ın ikide birde baş vurduğu bir yoldur. Ama, neye, kime? Ortada yapılmış bir şey yok ki, yoku var farzetmek ve onunla öğünmeğe kalkmak tam bir Donkişotluktur. Çala kalem, gelişi güzel yazmak, sahifeler, cildler doldurmak, sonra da onların karşısına geçip hayran olmak, bu kendini asla tenkit edemiyen **zatın metodu** dur. 80 inci sahifede müellif şöyle diyor: "Bir ma-

den imtiyazı alan şunun, bunun yardımıyla bir çok para kazanmak içinde pek az kimse size düşman olur, nihayet bu düşmanlık ticarî bir rekabet neticesi olduğu için tabîî görünür. Fakat kendi maddî menfaatini, işini ve gücünü dahi tehlikeye koyarak, onları düşünmiyerek hareketimizin istikameti hakkında araştırmalar yapan ve fikir yoluyla inkılâp için çalışan adam birçok zamanlarda ve bazı kimseler gözünde hoş görülmez; şu veya bu maksadından bahsedilerek kötülenir..” İnsaf! Bir insanı bu hale sokan sebep nedir diye düşünüyorum da bu yazımın sosyoloji dergisi için yazılıp da “psikoloji dergisi” için yazılmadığına esef ediyorum.

Yine 82 nin başka bir yerinde: Milletten ve kültür birliğinden bahsederken “Kan birliği” ni de araya sıkıştırıyor. Biraz evvel sefalet, kıtlık ve sair belâların lüzumlu, faydalı olduğunu söylemiş olan üstad Sh. 86 da hürriyet rejimlerinin tenkidinde hürriyet aleyhinde bulunarak şöyle yazar: “Hürriyete dayanan bir medeniyet nizamının değişmesi demek, artık insanın hâdiselere bağlı ve onun vereceği neticelerle mukayyet olan bir tarih gidişini reddetmesi demektir. Hürriyet nizamında her ne ki oluyorsa doğrudur; harpler, adam öldürmeler, kıtlıklar, sefaletler, mülkiyet sahiplerinin zulmü, mülkiyetsizlerin âhı, hulâsa ne ki yaşıyor ve doğuyorsa hepsi lâzım ve zarurî şeylerdir. Bunlara karşı ilim adamı isyan etmez, sadece olanları titiz bir dikkatle görür ve kaydeder ilâh..”

Bay Başar’ın sık, sık tekrarladığı bir şeyi de müspet ilim düşmanlığıdır. İlim inkılâba zıdmış, ilim inkılâplarla alâkasızmış, “inkılâpçı ruh ile ilimci ruh arasında açık veya kapalı şekilde mücadele” varmış. Sahife 86 da. Baya demeli ki, ilim, daima irticaf mahiyette olan inkıplara zid olarak tefsir edilir, ileri inkılâplardan hiçbiri ilmî zihniyetle kendisi arasında tezat olduğunu asla müşahede etmez. Bizim inkılâbımızla ilmî zihniyet arasında tezat olduğunu söyleyen Bay Başar, iftira ediyor; o inkılâbı kendi fikirlerine göre görüyor (!). Sonra yine 86 da “İnkılâp kendi gidişine uygun bir “ilim görüşü” ne malik olmaz ve onunla hürriyet temelini dayanmış müşahedeci ilmi kendi kumandası altına almazsa yani bir kelime ile inkılâp ideolojiden mahrum kalırsa o zaman, kafadan, gönülden kavranmış olmak saadetine asla kavuşamaz” denmektedir. İdeolojiler müşahedeci ilimleri kumandaları altına almamışlar.. Yani Faşizmin, Nazizmin ken-

dileri ilme uyacakları yerde ilmi kendilerine uydurmağa kalkışmak imkânsız cehdine müşabih bir fikir.. İlim ideolojilere tâbi olacaktır, âlim ideolojiye aykırı düştüğü takdirde hakikatı ya söylemeyecek, yahut söylediği takdirde mahvolacaktır. Yeni bir orta çağ zihniyeti.. Ve bu zihniyet Ahmet Hamdi Başar'a pek yakışıyor..

Ne bende tenakuz kovalıyacak takat, ne de okuyucuda bu kovalayışa iştirak edecek sabır kaldı. Kitabı 86 ncı sahifede bırakıyorum. Kitabın mütebaki kısmında 178 tenakuz daha tespit etmiş bulunuyorum.

Ahmet Hamdi Başar inkılâbın ideolojisini yapmak istiyor. İnsan birçok şeyler isteyebilir. Ancak Türk İnkılâbını Ahmet Hamdi Başar'ın böyle tamamen ilhama dayanan, ilmî zihniyeti reddeden görüşlerinden tenzih ederiz.

Hasan Tanrıkut

IRK PSİKOLOJİSİ

Yazan: Dr. Muzaffer Şerif Başoğlu. Üniversite Kitapevi. Sahife: 123 Kuruş: 100. İstanbul, 1943.

Muharrir eseri niçin yazdığını anlatıyor: “Memleketimizde son senelerde mahreci şüpheli bir ihracat matahının, bulunmaz bir Hint kumaşı gibi, memleketimizin fikir ve kıymet âlemine sürülmesi yolunda gösterilen gayretkeşliklerini bu küçük kitabı yazmağa sevketti. Mahreci şüpheli bu ihracat malı ırkçılıktır.”

“Bu küçük kitabın muhtelif fasıllarında ırk psikolojisi sahasında yapılmış olan birçok garp araştırmalarının neticeleri hulâsa edilmiştir. Bu neticeleri veren araştırmaların yerleri bir, bir gösterilmiştir; herkesin kolaylıkla bulabilmesi için ırkçıların vermedikleri derecede geniş bibliyoğrafiler verilmiştir.”

Anlaşıyor ki, bir tez karşısındayız: İrkçılığın ilmî hiçbir değeri olmadığını tebarüz ettirmek.. aklı başında olan her adam ırkçılık efsanesindeki aksaklık ve sakathıkları derhal sezer. Ancak mesele sezgi halinde kaldığı müddetçe havanın bulandırılması, kuru gürültü yapılması, muvakketen de olsa ortada bir iş yapılmış olduğu tavrıyla gezilmesi hallerinden ırkçılar menedilemezler. Ne zaman ki iddialar ciddî şekilde ele alınarak sağlam bir ilmî tenkit süzge-